

Apostòlica i romana (1)

Durant la transició a la democràcia, l'Església espanyola va apostar per la seva modernització definitiva. Sota el lideratge de Tarancón, i amb l'ajuda de Jubany des de Catalunya, la jerarquia eclesiàstica abraçà els principis de tolerància religiosa i de neutralitat del poder públic. Després de tants segles d'imbricació entre poders eclesiàstic i civil i de dos-cents anys de confrontació entre catòlics i menjacapellans, aquell pas fou radical. L'Església va renunciar al suport oficial i a la promoció activa de l'Estat. Les dretes espanyoles van abandonar el catolicisme oficial com un dels seus senyals d'identitat. El conflicte religiós, un dels motors de la Guerra Civil, es desinflà. I l'Església espanyola s'europèitza: es va quedar amb les eines de treball pròpies de qualsevol altra organització privada en un sistema liberal –en el seu cas, el discurs teològic i l'acció pastoral.

Aquella etapa flexible, liberal i montiniana de la transició quedà en suspens amb l'elecció del cardenal Rouco Varela a la presidència de la Conferència Episcopal espanyola l'any 1999 i, llevat d'una breu interrupció de tres anys, amb la seva reelecció continuada, incloent-hi la de la setmana passada. La presidència de l'arquebisbe de Madrid, famós per la seva oposició pública al laïcisme del govern Zapatero, per la seva denúncia hiperbòlica de l'atonia moral espanyola i per la seva empara de l'exabrupte anticatalà a la COPE, ha fet tornar a emergir una Església més toledana que italo-francesa, més combativa que conciliadora, més espanyola que peninsular, i més ortodoxa i legalista que no pas humanista.

El renaixement d'una Església espanyola militant té dues causes. La primera prové directament de la perdua de la seva hegemonia social. Com que el pacte de la Transició

CARLES BOIX

PROFESSOR UNIVERSITAT PRINCETON

es féu al voltant dels valors d'una majoria moderadament practicant, el sistema educatiu i el dret de família van continuar amarats de catolicisme. Una generació després, però, els costums socials i les creences religioses, cada cop més individualitzades, han canviat vertiginosament. I les bases d'aquell acord polític han acabat trontollant. Ara bé, que aquella majoria sociològica s'hagi fet minoritària no vol dir que hagi perdut un cert dinamisme i, en definitiva, una certa capacitat de reacció. Espanya continua al capdavant en noves propostes eclesials al món mitjançant moviments neocatecumenals, institucions com l'Opus Dei i el fenomen de les clarisses de Lerma, ara aplegades en un nou institut religiós, gairebé dues-centes monges contemplatives molt joves en pocs anys. Però, sobretot, perquè manté un cert dinamisme demogràfic en un país d'una natalitat sota mínims. Abans de la transició democràtica, la taxa de fertilitat venia dictada per la renda econòmica de la família i per l'hàbitat (rural o urbà). Avui en dia, la pràctica religiosa s'ha convertit per si sola en un factor decisiu a l'hora d'explicar la decisió de tenir més d'un o dos fills. I, a llarg termini, la demografia determina la política.

En tot cas, aquella empenta interna pot justificar la capacitat de reacció, però no pot explicar la direcció, de rígidesa doctrinal i de patriotisme excloent de la resposta. El

catolicisme italià ha estat capaç de conrear un nivell d'intel·ligència teològica i de mantenir i fins i tot recuperar una pràctica religiosa notable sense haver-se d'enfrontar amb l'Estat i, de fet, probablement al marge del sistema polític. L'única explicació possible es troba en les tradicions culturals (aquesta variable explicativa que els nostres historiadors, educats en un marxisme de pa sucat amb oli, rebutgen ferotgement) que, en forma d'estrats històrics, han conformat el catolicisme espanyol. El primer estrat, el més proper en el temps, és la decisió de la majoria del catolicisme d'oposar-se al liberalisme del segle XIX i de celebrar, com ara fa l'islamisme al Pròxim Orient, l'esplendor del passat contra els progressos de l'Europa moderna. La segona capa, més allunyada en el temps, és l'experiència de conquestes i conversions, primer a la península Ibèrica, després a l'Amèrica Llatina. Per contra, a la Corona d'Aragó aquella expansió religiosa i militar s'acabà al segle XIII. I dos segles més tard, el rei Alfons V feia de mecenes humanista a Nàpols mentre la valenciana família dels Borja començava a fer-ho a Roma.

Sospito, però, que si ens decidís a excavar encara més profundament, trobaríem un altre estrat històric. A les acaballes del segle IV, els bisbes espanyols, liderats per Itaci, declararen heretge el prevere cordovès Priscil·lià (entre altres coses, per rebutjar el matrimoni) i l'excomunicaren. Tanmateix, insatisfets amb aquesta mesura, demanaren a l'emperador que el condemnés a mort. Sant Ambrosi de Milà i sobretot sant Martí de Tours, horroritzats, segons el biògraf de l'últim, per la duresa dels espanyols i per la intervenció d'una autoritat no eclesial, s'hi oposaren, sense èxit. I Priscil·lià fou el primer cas d'heretge executat per les seves idees en la història del cristianisme.